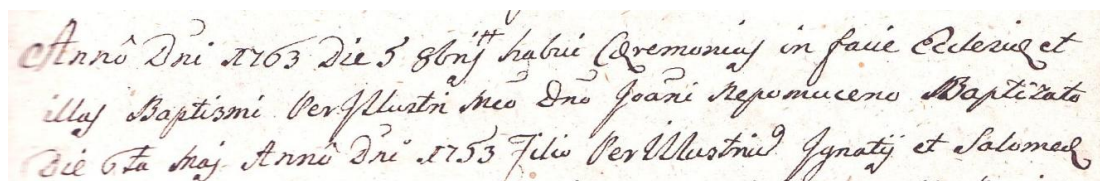

Jan Nepomucen Zboiński – sygnatariusz i obrońca Konstytucji 3 Maja

W listopadzie ubiegłego roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej przyjął uchwałę o ustanowieniu roku 2021 Rokiem Konstytucji 3 Maja. Decyzja ta ściśle wiąże się z przypadającą na ten rok 230. rocznicą uchwalenia pierwszej w Europie ustawy zasadniczej. Mieszkańcy gminy Kikół mają przy tej okazji szczególny powód do dumy, a to ze względu na istotną rolę, jaką odegrał w tym wiekopomnym dziele urodzony najprawdopodobniej w 1753 r.¹ Jan Nepomucen Zboiński.

Sejm walny w czasach I Rzeczypospolitej składał się z trzech stanów sejmujących, tj. z króla, senatu i izby poselskiej. W senacie z urzędu zasiadali najwyżsi dostojnicy kościelni i świeccy, a także kasztelanowie i wojewodowie. Izbę poselską tworzyli posłowie wybierani przez sejmiki w poszczególnych województwach i ziemiach. Sejm zwyczajowo zbierał się co 2 lata na obrady trwające 6 tygodni. W razie nadzwyczajnych potrzeb, oprócz sejmów ordynaryjnych, zwoływano doraźnie sejmy ekstraordynaryjne.

W 1788 r. wybrano posłów do sejmu, który później zyskał nazwę Sejmu Czteroletniego albo Wielkiego, ze względu na czas jego trwania (4 lata) oraz podwojoną liczbę posłów od 1790 r. poczynając, gdyż wybrani na poprzednią kadencję uzyskali prawo zasiadania - wraz z nowo wybranymi - również przez następne dwa lata po jej upływie. Przymiotnik „wielki” wynikał ponadto z doniosłości reform podjętych przez tenże parlament, wśród których najważniejszą była zmiana ustroju zapisana w Konstytucji 3 Maja 1791 r. Prawo udziału w pracach Sejmu Wielkiego posiadali Zboińscy z Kikoła (choć piszący się także „z Osówki”). Chodzi o senatorów: Ignacego Antoniego, piastującego urząd wojewody płockiego (jednakże jego udział w pracach sejmu jest wątpliwy ze względu na sędziwy wiek), a także jego syna Franciszka Ksawerego - kasztelana płockiego. Drugi syn Ignacego Antoniego, Jan Nepomucen, 18 sierpnia 1788 r. wybrany został przez sejmik lipnowski posłem Ziemi Dobrzyńskiej i pozostając nim do 1792 r. odegrał największą rolę w pracach sejmu spośród grona krewnych. Był już doświadczonym posłem, gdyż będąc w wieku 23 lat posłował z województwa płockiego, a w wieku lat 29 z województwa sandomierskiego.

Handwritten Latin church record from 1763. The text reads: "Anno Dni 1763 die 5 8bnj habui Ceremoniam in fauie Celeris et illas Baptismi. Per Illustri meo Dno Joani Nepomuceno Baptizato die 6 Ma Maj Anno Dni 1753 Filiu Per Illustrius Ignatij et Salomea".

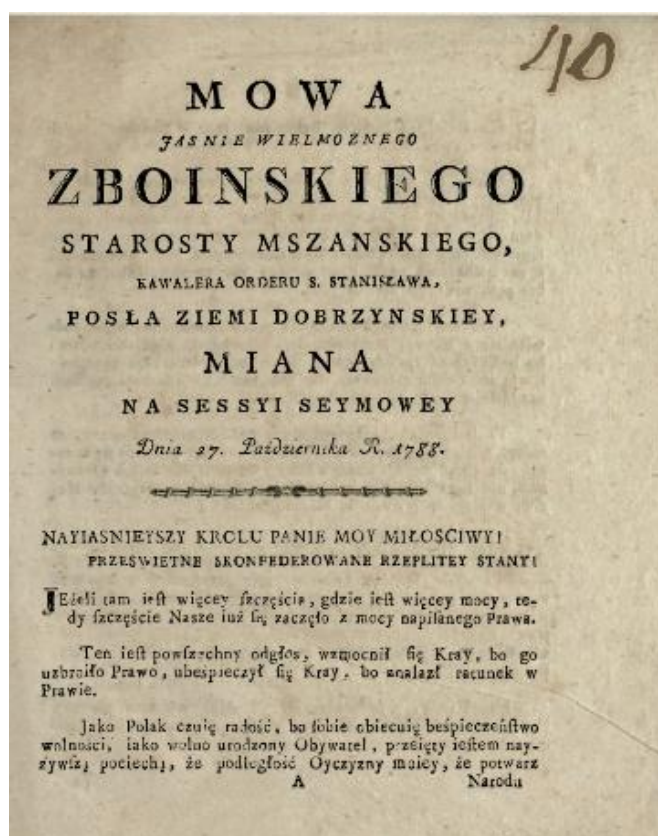
Zapis w księdze parafialnej parafii św. Wojciecha w Kikole z 1763 r. z informacją, że Jan Nepomucen został ochrzczony dnia 6 maja 1753 r.

Data urodzenia			Nazwisko i imię urodzonego	Imiona rodziców urodzonego	folium księgi urodzin
Dzień	Miesiąc	Rok			
			54		

6. Maja	1763.	Zboński Jan Nepomucen	Ignacy Salomeja . . .	12.
5. Październik	1763.	Zbońska Angela . .	Ignacy Salomeja . . .	12.

Fragment zapisu w Sumaryuszu ogólnym z akt urodzeń, zaślubień i zejść z ksiąg VI kościelnych parafii Kikół ułożonym w 1854 r. za lata 1707-1759, gdzie błędna data urodzenia Jana Nepomucena (1763 r.)

Od początku funkcjonowania Sejmu Czteroletniego wyróżniał się aktywnością, zabierając systematycznie głos w debatach sejmowych.

Mowa Jana Nepomucena Zbońskiego z 27 października 1788 r. (Net)

W 1788 r. kandydował także do Rady Nieustającej, która wkrótce została zniesiona decyzją Sejmu Wielkiego.

Kandydaci z Prowincji Wielkopolskiej
Moszczerński Chorąży Winnicki Poset Poznański.
Stan: Męciński Starosta Wieluński y Radomski
Jan Nep: Zboiński Star. Moszański Poset Ziemi Dobrzyńskiej

Jan Nepomucen Zboiński pośród innych kandydatów do Rady Nieustającej (agad.gov.pl)

Prawo o miastach

Jedną z najważniejszych reform Sejmu Czteroletniego, a zarazem swoistego rodzaju próbą sił przed debatą nad Konstytucją 3 Maja, było „Prawo o miastach”, które radykalnie miało zmienić sytuację mieszczan żyjących w miastach królewskich. Dyskusja w tej materii toczyła się przez niemal dwa lata. W celu przyspieszenia prac na odpowiednią regulacją w grudniu 1790 r. powołano specjalną Deputację dla Miast. Do jej składu wybrany został także Jan Nepomucen Zboiński, który sprawował w niej funkcję „trzymającego pióro”. Zasiadał jednocześnie w najważniejszej komisji – Deputacji Konstytucyjnej, nazywanej później sejmową, która zajmowała się m.in. przygotowywaniem projektów aktów prawnych uchwalanych przez sejm. Podpisy jej członków były niezbędne, aby przyjmowane propozycje mogły stać się obowiązującymi normami.

23. Januarii 1791
Deputowani do Konstytucji.
z Stanu Rycerskiego
Na miejsce Ur. H. Czartoryskiego Poset Wotynskiego. Ur. Strz.
nowski Podkomorzy Brzki Poset Wotynski.
Na miejsce Ur. Kwieckiego teraz Kasztelana Kaliskiego Ur.
Zboiński Starosta Moszański, Poset Dobrzyński.

Dokument z 23 stycznia 1791 r. potwierdzający wybór Jana Nepomucena Zboińskiego
na deputowanego do Konstytucji (agad.gov.pl)

Regulacje dotyczące stanu mieszczańskiego znalazły swój pomyślny finał w marcu i kwietniu 1791 r., kiedy to dyskutowano na ten temat podczas kilku sesji sejmowych. Projekt Deputacji dla Miast w dniu 1 marca przedstawił właśnie Zboiński. Potem uzasadniał go i bronił podczas sesji w dniach 6 i 14 kwietnia. Był w tym względzie reprezentantem stanowiska Hugo Kołłątaja, z którym ściśle współpracował.² Ponieważ w sprawie miejskiej

zgłoszono także inne projekty ostatecznie posłowie zażądali, by Deputacja Konstytucyjna na tej bazie stworzyła jeden spójny tekst, wyznaczając tygodniowy termin na jego zaprezentowanie.

Kiedy w czasie sesji w dniu 14 kwietnia przedstawiono wyniki prac Deputacji Konstytucyjnej, jeden z posłów zarzucił Janowi Nepomucenowi, że popiera dwa różne projekty w tej samej sprawie. Zboiński tłumaczył taką sytuację przynależnością do dwóch komisji, ale jednoznacznie opowiedział się za ujęciem, jakie zaproponował z ramienia Deputacji dla Miast. W jego obronie osobiście stanął król Stanisław August Poniatowski: „Lecz w światłym głosie JP Zboińskiego Starosty mszańskiego znalazłem pociechę y nowe przekonanie, że Przodkowie nasi tak myśleli, iak by nam dziś myśleć należało. To iest: Żebyśmy ogólnym udziałem szczęśliwość y bezpieczeństwo powszechnie w całym narodzie widzieli ugruntowane”.³

Głos Jana Nepomucena Zboińskiego z dnia 14 kwietnia 1791 r. (agad.gov.pl)

Normy dotyczące spraw mieszczańskich w ostatecznym kształcie przyjęto na sesji w dniu 18 kwietnia. Zawierały one rozwiązania bardzo podobne do zaproponowanych m.in. przez Jana Nepomucena. Jednakże, aby zyskać poparcie dla nich ze strony oponentów, posłużono się pewnym wybiegiem. Podsunęto postulaty zgłaszane przez obóz patriotyczny jednemu z posłów opozycji, który zgłosił je jako swoje i sprawił, że projekt otrzymał akceptację większości parlamentarzystów. Niemniej udział Zboińskiego w powstaniu tej ważnej ustawy, która później została włączona do Konstytucji 3 Maja, był istotny.

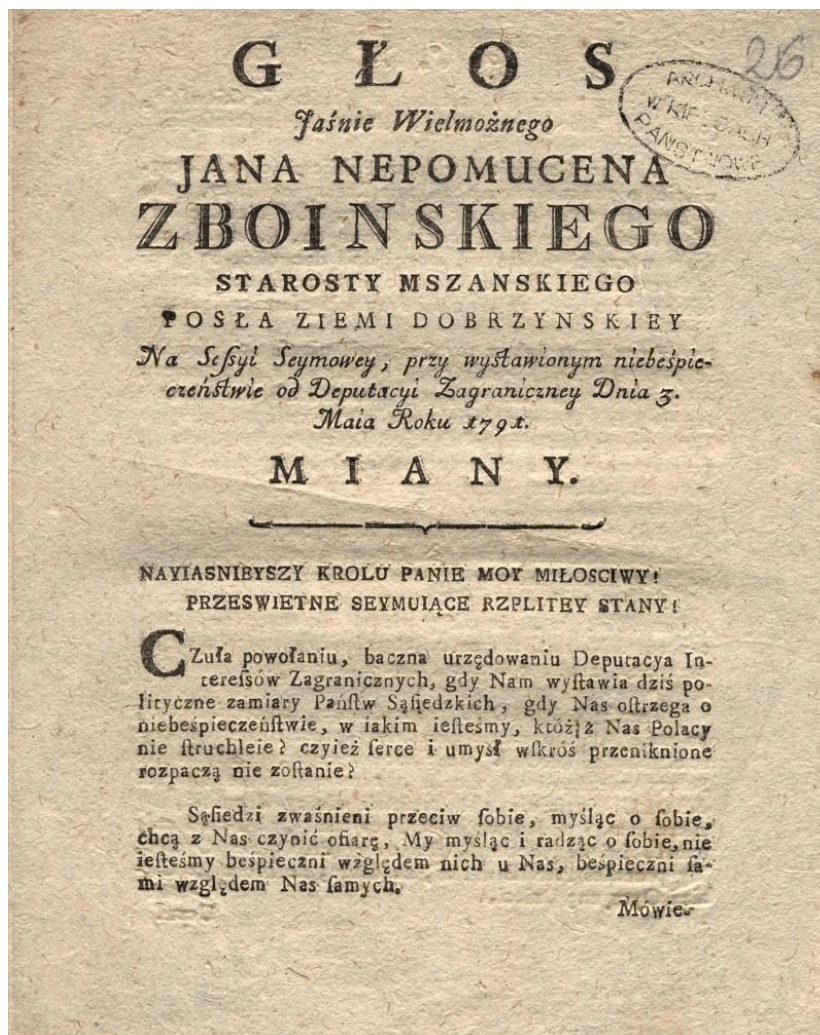
Ustawa Rządowa

Największym osiągnięciem Sejmu Wielkiego było uchwalenie w dniu 3 maja 1791 r. Ustawy Rządowej. Jej nazwa wzięła się stąd, że dotyczyła sposobu rządzenia, a więc ustroju państwa. Od daty jej przyjęcia ustawa ta nazwana została z czasem Konstytucją 3 Maja. Doniosłość tego aktu polegała na tym, że likwidował on wady ustrojowe I Rzeczypospolitej i stwarzał możliwości przywrócenia, jeżeli nie jej dawnej świetności, to przynajmniej sprawnego funkcjonowania. Dokument przygotowywano w ścisłej tajemnicy, a jego głównymi autorami byli: król Stanisław August Poniatowski, jego sekretarz Scipione Piattoli, Ignacy Potocki, Aleksander Linowski, Stanisław Małachowski i Hugo Kołłątaj.

Uzyskanie zgody stanów sejmujących na przyjęcie isticie rewolucyjnego zbioru praw było bardzo niepewne. Zwłaszcza, że projektowano pozbawienie szlachty istoty tzw. „złotej wolności” – praw kardynalnych, a więc przede wszystkim prawa wybierania króla przez całą szlachtę oraz liberum veto, czyli możliwości zrywania sejmów przez pojedynczych posłów. Zwolennicy Konstytucji podjęli kilka działań, które przyczyniły się do ostatecznego sukcesu. W celu ograniczenia potencjału przeciwników przyspieszono termin obrad nad Ustawą Rządową z 5 na 3 maja 1791 r., przy czym o tym terminie powiadamiano parlamentarzystów indywidualnie, a na dodatek głównie popierających reformy. Przeciwnicy zmian nie mieli możliwości zapoznania się z brzmieniem projektu ustawy, gdyż jej tekst pojawił się dopiero w dniu 3 maja. W innej sytuacji byli posłowie i senatorowie z kręgów patriotycznych, którzy w przededniu obrad zostali zaproszeni do domu marszałka sejmku Stanisława Małachowskiego, gdzie nie tylko zapoznali się z treścią układanego w tajemnicy projektu, ale także mieli możliwość zadeklarowania poparcia dla niego, podpisując późną nocą tzw. „assekurację”. Pod tekstem tego dokumentu znalazły się 83 podpisy, w tym sygnatury Jana Nepomucena Zboińskiego oraz innych posłów dobrzyńskich.

Obrady sejmowe w dniu 3 maja odbywały się w Sali Senatorskiej Zamku Królewskiego w Warszawie i miały burzliwy przebieg. Głos w dyskusji zabierał także Jan Nepomucen, odpowiedzialny również za bezpieczeństwo obrad. Opozycja protestowała przeciwko łamaniu tradycyjnych zasad procedowania ustawy, wytykając nie tylko brak możliwości wcześniejszego zapoznania się z projektem nowego prawa, ale także fakt odrzucania wniosków o ponowne odczytanie jego tekstu. W pewnym momencie przeciwnik zmian, poseł kaliski Jan Suchorzewski, wyprowadził na środek sali swojego kilkuletniego syna, grożąc zebranym zabiciem potomka. Przeciwnicy reform wyraźnie zdominowali debatę i – w ocenie znakomitego historyka lwowskiego Ludwika Finkla – przesilenie nastąpiło dopiero wtedy, gdy głos zabrali najpierw poseł lubelski Stanisław Potocki (brat współtwórcy Konstytucji Ignacego), a zaraz po nim Jan Nepomucen Zboiński.⁴ Obaj wygłosili płomienne, patriotyczne mowy. Zboiński nawoływał: „Zrzuciliśmy jarzmo Moskiewskie, powiedzmy jasno, zrzuciliśmy, aleśmy go nie skruszyli. Widzisz Narodzie, widzisz Publiczności cała oczywiście, niemasz śródka zbawienia Rzeczypospolitej, tylko w Nas samych...Precz z tey Izby, z tey Świątyni, nieufności, osobistości, podległości Niewolnicy, powiedzmy wszyscy razem, niech po trupach Naszych, po głowach Naszych, nieprzyjaciele Kraiu, nieprzyjaciele własnej Ojczyzny sięgają po Naszą cnotę, niech pokonają chęć Naszą, trwać Polakami, przy Prawach godnych wolnego Narodu, przy prawdziwey wolności, dziś decydowanemi życie

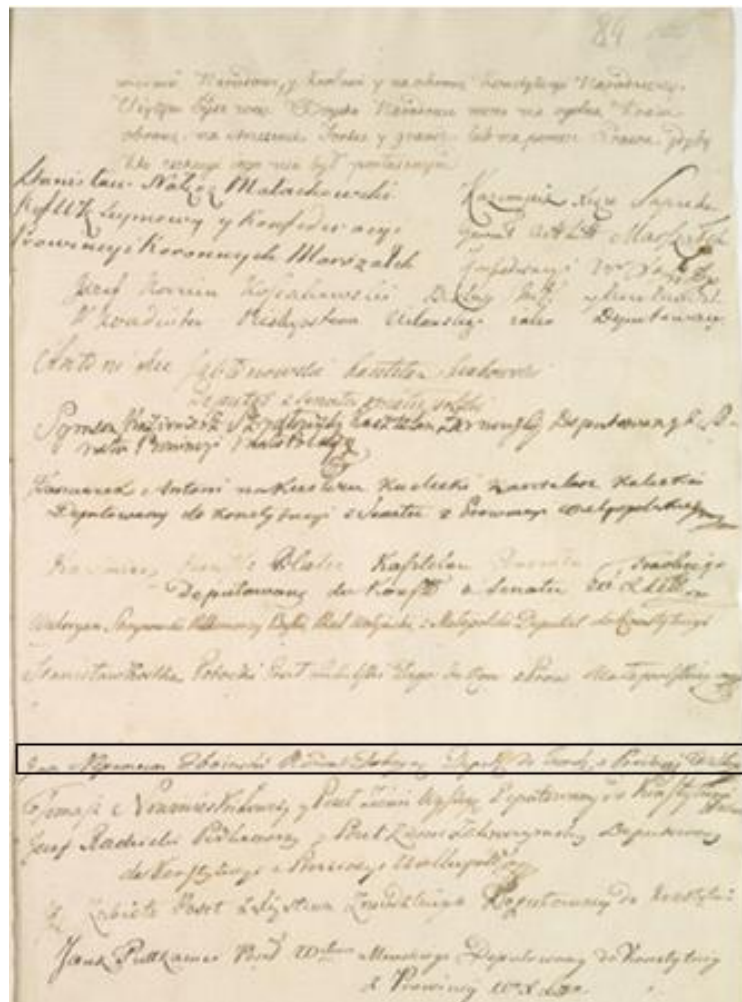
położyć... Konstytucja, której Projekt z uwagą czytałem, która w tej Izbie jest czytana, stanie się odtąd trwałym szczęściem Rzeczypospolitej... I czegoż, najjaśniejsze Stany, ociągać się mamy... dzień dzisiejszy niech tym mocniej dobry Królu uwiecznia Twe Imię. Nie ch p o kolenia pokoleniom podają pamiątkę dnia tego z uwielbieniem Ciebie Królu Najjaśniejszy, Oycze Ojczyzny, Twórco szczęścia i bezpieczeństwa Narodowego”.⁵

Głos Jana Nepomucena Zbońskiego na sesji sejmowej w dniu 3 maja 1791 r. (kielce.ap.gov.pl)

Od tej pory przedstawiciele opozycji stracili rezon, tłumacząc swoją wcześniejszą postawę nakazami zawartymi w instrukcjach sejmikowych. Ostatecznie w sali rozległy się głosy aprobaty dla nowych rozwiązań oraz okrzyki na cześć króla, co przyczyniło się do przyjęcia Ustawy Rządowej przez aklamację, czyli bez głosowania. Po zamknięciu obrad wiwatujący tłum procesyjnie udał się do katedry św. Jana, by złożyć należne dziękczynienie Bogu.

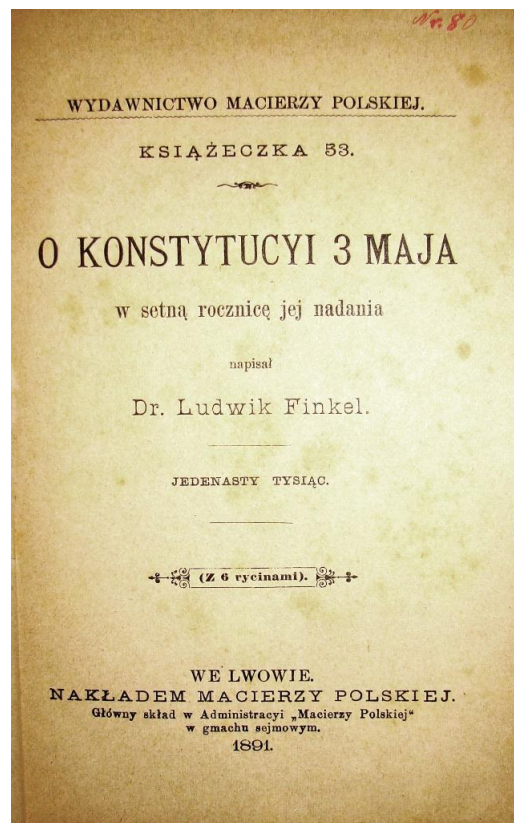
Formalne zakończenie prac nad Konstytucją nastąpiło podczas sesji w dniu 5 maja. Wówczas to członkowie Deputacji Konstytucyjnej - pośród nich także Jan Nepomucen Zboński - złożyli swoje podpisy pod jednym z najważniejszych dzieł w historii polskiego prawodawstwa.

Ostatnia strona Ustawy Rządowej z 3 maja 1791 r.
z podpisem Jana Nepomucena Zboińskiego (libr.sejm.gov.pl)

Biskup inflancki zaproponował, aby Polacy świętowali uchwalenie Konstytucji 3 Maja w dniu...8 maja, czyli w dniu św. Stanisława, aby w ten sposób wyrazić wdzięczność dla głównego sprawcy tego dzieła – króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Życzenie to nie zostało spełnione, gdyż już w rok później odbyły się uroczyste obchody rocznicowe właśnie 3 maja, podczas których położono kamień węgielny pod Świątynię Opatrzności Bożej, jako wotum za Konstytucję.

Wezwanie Jana Nepomucena „Niech pokolenia pokoleniom podają pamiątkę dnia tego” z sesji trzeciomajowej przetrwało w wielu przekazach. Wspomniany Ludwik Finkel, profesor uniwersytetu lwowskiego i późniejszy jego rektor, zapoczątkował tą frazą treść książeczki „O Konstytucji 3 Maja”, wydanej na 100-lecie uchwalenia Ustawy Rządowej.

Strona tytułowa pracy Ludwika Finkla „O Konstytucji 3 Maja” (Net)

Z tej samej okazji wybity został medal autorstwa L. Ch. Lauera z Norymbergi, który ulokował słowa wypowiedziane przez Jana Nepomucena w otoku jego awersu.

Awers medalu z okazji 100-lecia Konstytucji 3 Maja (aukcjamonet.pl)

Z kolei Archiwum Państwowe w Szczecinie umieściło je na plakacie anonsującym wystawę zorganizowaną z okazji „Roku Konstytucji 3 Maja”. Jednakże w objaśnieniu kontekstu w jakim zostały one wypowiedziane błędnie opisano, że miało to miejsce po przyjęciu ustawy, podczas gdy faktycznie wystąpienie Zboińskiego poprzedzało ten moment obrad.

Wystawa w AP w Szczecinie z okazji 230. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja –
- plakat okolicznościowy (szczecin.ap.gov.pl)

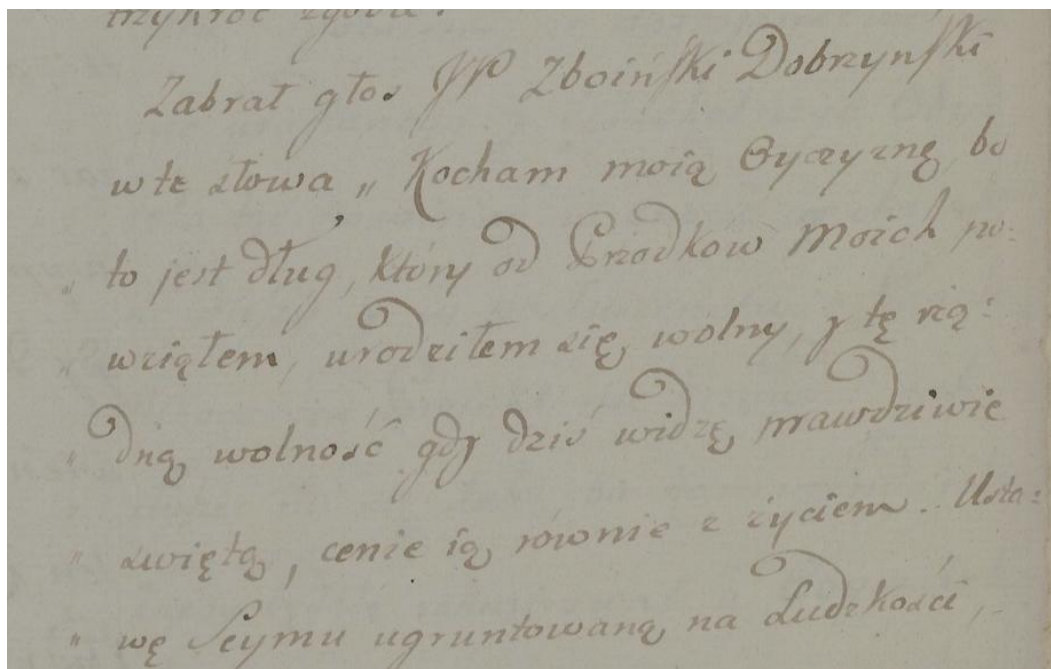
W obronie Konstytucji 3 Maja

W kilka dni po tych wydarzeniach powołano do życia Zgromadzenie Przyjaciół Konstytucji Rządowej, którego członkiem został również Jan Nepomucen Zboiński. Celem stowarzyszenia, uważanego za pierwszą polską partię polityczną, była obrona Konstytucji przed jakimikolwiek próbami jej podważania lub dokonywania w niej zmian.

Kiedy 3 maja zwolennicy reform opuścili Salę Senatorską, pozostali w niej przeciwnicy świeżo uchwalonej Ustawy Rządowej, by pod przywództwem hetmana Ksawerego Branickiego sformułować pismo protestacyjne, które w dniu następnym wpisane zostało do ksiąg grodu warszawskiego. Był to zaczątek konfederacji targowickiej, mającej na celu przekreślenie dorobku Sejmu Czteroletniego, której akt założycielski ogłoszono w dniu 14 maja 1792 r. w Targowicy (faktycznie ułożony w Petersburgu już 27 kwietnia).

W dniu zawiązania konfederacji targowickiej odbywała się sesja sejmowa, w czasie której Jan Nepomucen ponownie dał dowód swojego patriotyzmu: „Zabrał głos JP Zboiński Dobrzyński w te słowa Kocham moją Ojczyznę...Pozwól Królu Najjaśniejszy, pozwólcie NN Stany! aby ofiara podług możliwości, ale ofiarę czystą, ofiara duchem obywatelskim zapalona znalazła u Was przyjęcie...w której Ojczyźnie przysługę uczynić zdołam,

tym celem podaję Projekt. Czytał JP Sekretarz wniesiony dopiero Projekt, w którym JP Dobrzyński czyni ofiarę 40 tysięcy zł zapisując je na majątku swoim z obowiązkiem opłacania Piątego Procentu na nagrody dystingującym się w obronie Ojczyzny, po tym zaś na opatrzenie Inwalidów a z czasem gdy zamiar fundowania Szpitala skutek swój weźmie cały Kapitał temu celowi poświęca, y zaliczyć go czy sam przez siebie czy przez Sukcesorów swoich przyrzeka”.⁶

Głos Jana Nepomucena Zboińskiego podczas sesji sejmowej w dniu 14 maja 1792 r. (agad.gov.pl)

Jan Nepomucen był najmłodszym spośród trzech synów Ignacego Antoniego Zboińskiego i Salomei z Karśnickich (najstarszy Konstanty, ur. w 1749 r., został kanonikiem plockim; średni Franciszek Ksawery, ur. w 1751 r., odziedziczył dobra Kikół i klucz izbicki). Rodzice ufundowali figurę świętego obranego na synowskiego patrona, która góruje nad Jeziorem Kikolskim po dzień dzisiejszy.⁷ W dorosłym życiu był kawalerem Orderu św. Stanisława oraz Orderu Orła Białego. Pełnił godności starosty mszańskiego (raczej błędnie przypisywano mu też starostwo różańskie), deputata na Trybunał Główny Koronny, a także szambelana Stanisława Augusta Poniatowskiego, ponadto trzykrotnie był wybierany posłem na sejm. Posiadał dobra Sędziszów⁸, Marszowice oraz odziedziczone po ojcu Skrzyszowice⁹ k. Krakowa i dominium Fałków¹⁰ k. Kielc. Ożeniony z Wiktorią Rudzińską (ślub w Warszawie 10 maja 1786 r.¹¹) miał córkę Ksawerę (ur. w 1788 r.), zamężną (co najmniej od 1809 r.) hrabinę Stadnicką. Zmarł w Fałkowie w 1805 r.

Kikół, 5 maja 2021 r. (w 230. rocznicę złożenia podpisu pod Konstytucją przez Zboińskiego)

-
- ¹ M. Błachowska, J. Kuczkowska, K. Kuczkowski, Kikół i okolice na tle dziejów Ziemi Dobrzyńskiej, Rypin-Kikół 1998, s. 113 zapisano błędną datę urodzenia Jana Nepomucena Zboińskiego (1763) powtórzoną za: Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku, Symaryusz ogólny z akt urodzeń, zaślubień i zejść z ksiąg VI kościelnych parafii Kikół ułożony w 1854 r. za lata 1707-1759, sygnat. 71
- ² Krzysztof Tracki, Ostatni kanclerz litewski Joachim Litawor Chreptowicz w okresie Sejmu Czteroletniego 1788-1792, <https://www.pogon.lt/biblioteka/41-ostatni-kanclerz-litewski.html> (dostęp: 4maja 2021)
- ³ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Archiwum Sejmu Czteroletniego, sygnat. 17, karta 260.
- ⁴ Ludwik Finkel, O Konstytucji 3 Maja [w:] Zeszyty Jagiellońskie, s. 27-28; http://lwj.edu.pl/pdf/zeszyty/zj_nr35.pdf (dostęp: 4 maja 2021)
- ⁵ Druk wystąpienia udostępniony na stronie Archiwum Państwowego w Kielcach – <http://www.kielce.ap.gov.pl/a,282,230-rocznica-uchwalenia-konstytucji-3-maja-ustawa-rzadowa-z-1791-r-i-obchody-rocznic-jej-uchwalenia-w-materialach-archiwalnych-z-zasobu-archiwum-panstwowego-w-kielcach-i-oddzialu-zamiejscowego-w-sandomierzu> (dostęp: 5 maja 2021)
- ⁶ AGAD, sygnat. 24, k. 117-118
- ⁷ <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/27796,kikol-figura-sw--jana-nepomucena.html> (dostęp: 3 maja 2021)
- ⁸ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, Archiwum Zarządu Dóbr Sędziszowskich hr. Potockich z Krzeszowic i hr. Tarnowskich z Dzikowa w Górze Ropczyckiej [1812]1868-1944[1945], sygn. 59/1045
- ⁹ Julita Wawrowska, Obrazy z dziejów Skrzyszowic cz. II [w:] Wiadomości Lokalne Gminy Kocmyrów-Luborzyca, 2019, nr 3-4, s. 30-31, https://www.kocmyrzow-luborzyca.ug.gov.pl/media/2548/201902_281_282.pdf (dostęp: 5 maja 2021); Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Dzikowskie Tarnowskich, Archiwum dóbr Skrzyszowice. Sprawy z Prokuraturą Generalną w przedmiocie różnych sum wyderkafowych, sygnat. 29/639/0/2.31/355, k. 15; <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/3096338>
- ¹⁰ Krzysztof Dorcz, Dobrodzieje Zboińscy herbu Ogończyk, Przewodnik Katolicki 14/2005; <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2005/Przewodnik-Katolicki-14-2005/Diecezja> (dostęp: 5 maja 2021); Euzebiusz Barański, Fałków- czasy i ludzie, Końskie 2008, s. 58.
- ¹¹ <http://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=9&zs=9243d&sy=307&kt=1&skan=035.jpg>